

Suffikskombinasjoner i norsk med adjektivsuffiks på første plass

Hva er tillatt, og hva er ikke tillatt?¹

Thorsteinn G. Indridason

Artikkelen handler om suffikskombinasjoner i norsk med adjektivsuffiks på første plass, hva som styrer rekkefølgen av suffiksene, og hvor vanlige kombinasjonene er. Ved hjelp av Aviskorpus (bokmål) ble det gjort søk etter kombinasjoner av åtte adjektivsuffiks og ni suffiks som kan kobles til adjektivsuffiks, i alt 72 kombinasjoner. Belegg for 15 av de 72 ble funnet. I artikkelen blir ulike årsaker til at det ikke finnes flere slike kombinasjoner i norsk diskutert, hovedsakelig suffiksenes valgrestriksjoner. Restriksjonene går bl.a. ut på at noen suffiks bare kan kobles til grunnord som ikke selv er suffigert, og de kan derfor ikke delta i suffikskombinasjoner. Videre viser det seg at det er ganske vanskelig å bytte om på rekkefølgen av suffiksene i en kombinasjon, og det reduserer betydelig muligheten for flere belegg. I norsk finnes det derimot «kløyvd» suffigering, som delvis kompenserer for mangel på suffikskombinasjoner. Kløyvd suffigering innebærer at det skytes inn fuge mellom to suffikser som ellers ikke kan stå sammen i en kombinasjon. Fugen åpner da for videre suffigering.

1 Innledning

Det finnes rundt 50 avledningssuffikser i norsk bokmål som den vanlige språkbruker nokså lett kan skille fra grunnordet, jf. Askedal (2016). Hvis man forutsetter at disse femti suffiksene kan stå sammen i et ord, at deres innbyrdes rekkefølge kan endres, og

¹ Stor takk til to anonyme konsulenter og til Hans-Olav Enger for kommentarer til tidligere versjon av artikkelen. Videre takk til redaktørene for samarbeidet. Alle feil som fortsatt finnes i teksten, skrives på min regning.

at ingen av suffiksene kan kobles til seg selv, skulle vi finne 2450 suffikskombinasjoner.² Bekreftede kombinasjoner er likevel langt færre, og det indikerer at den innbyrdes rekkefølgen av suffikser ikke er fri, men temmelig fastlagt.

Undersøkelsen som blir presentert her, begrenses til kombinasjonene av åtte avledningssuffikser som lager adjektiver (adjektivsuffikser,) og ni avledningssuffikser som kan kobles til adjektiver, i alt 72 suffikskombinasjoner.³ Undersøkelsen har et todelt mål: å finne belegg for aktuelle suffikskombinasjoner hvor adjektivsuffikset er på første plass av suffiksene, jf. (1), og å finne fram til de trekkene som styrer denne suffigeringen, dvs. hva det er som tillater disse suffikskombinasjonene, og hva det er som hindrer dem:

(1) grunnord + adjektivsuffiks + suffiks som kan kobles til adjektiver

I (2) er det vist noen dokumenterte suffikskombinasjoner fra undersøkelsen:

(2) råd-ig-het, skall-et-het, italien-sk-aktig, utren-sk-ing, lønn-som-het

Et eksempel på restriksjoner på suffikskombinasjoner er når et avledningssuffiks bare kan kobles til grunnord av en bestemt ordklasse (se f.eks. diskusjon hos Enger 2008). Gode eksempler på dette er *-het*, som bare kan kobles til adjektiv, jf. *svak* (adj.) – *svakh* (subst.), og *-inne*, som bare kan kobles til substantiv, jf. *lærer* (subst.) – *lærerinne* (subst.), se f.eks. Askedal (2016). Noen suffikser kan kobles til grunnord som allerede er suffigerte, jf. *-lig*, som kobles til *-bar* i *feil-bar-lig*, og *-het*, som kobles til *-som* i *hjelp-som-het*, jf. også eksemplene i (2).⁴ Noen avledningssuffikser kan derimot bare kobles til enkle grunnord (dvs. de som har én stavelse), jf. *-som* i *plag-som* og *-sel* i *treng-sel*.⁵ Suffikset *-som* er likevel åpent for videre orddanning, jf. *hjelp-som-het* ovenfor. Og andre suffikser, som *-sk*, kan ikke kobles til allerede suffigerte grunnord selv om de for øvrig kan kobles til grunnord på to stavelser, jf. *brundtlandsk* (se 2.4).

For å undersøke nærmere hvilke trekk det er som styrer suffigeringen i suffikskombinasjoner, blir følgende spørsmål stilt i artikkelen:⁶

² Blant de 50 tas ikke med suffikser av romansk og neoklassisk opphav som *-eri*, *-anse* og *-isme*, som det er rundt 30 av i norsk (se Askedal 2016). Tallet 2450 er tilkommet ved å høyne 50 suffiks i andre potens (2500) minus femti suffikser, idet suffikser vanligvis ikke kobles til seg selv (se Fabb 1988, 528).

³ Her blir det fokusert på adjektivsuffikser på første plass, og suffikskombinasjoner med substantiv-suffiks på første plass blir ikke omtalt. Det er et tema for en annen og større undersøkelse enn det er anledning til her.

⁴ Flere slike kombinasjoner med *-het* er *søvn-løs-het*, *venn-lig-het* og *fukt-ig-het*.

⁵ Det finnes riktignok ord som *mistenksom*, *omtenksom* og *ettertenksom*, men de er alle prefigerte.

⁶ Manova og Aronoff (2010, 109) mener at slike spørsmål er sentrale innenfor lingvistikken.

- (3) a. Hvilke suffikser kan kobles til suffigerte grunnord og hvilke ikke?
 b. Hvilke suffikser kan ta imot andre suffikser og hvilke ikke?
 c. Kan man endre på den innbyrdes rekkefølgen av suffikser?

Artikkelen er organisert slik at i avsnitt 2 blir tre hypoteser om suffikskombinasjoner diskutert med hovedvekt på valgrestriksjoner, i avsnitt 3 blir resultater fra selve undersøkelsen presentert, og avsnitt 4 rommer analyse av resultatene i 3 og en diskusjon av om det er naturlig at det ikke finnes flere belagte kombinasjoner med adjektivsuffiks på første plass i norsk. I avsnitt 5 er det en oppsummering av hovedfunnene i artikkelen.

2 Tre hypoteser om suffikskombinasjoner

2.1 Innledning

Det teoretiske grunnlaget i artikkelen baserer seg i all hovedsak på ideen om valgrestriksjoner (*selectional restrictions*), jf. Fabb (1988) og Aronoff og Fuhrhop (2002). Men andre ideer om suffikskombinasjoner og hva som er mulig og ikke mulig blir også presentert, nemlig det lagdelte leksikonet innenfor leksikalsk fonologi, jf. Kiparsky (1982, 1984) og Mohanan (1986), og tydelighetshypotesen til Hay og Plag (2004). Dette er gjort for å illustrere noe av det som har vært diskutert på dette området de siste 30–40 årene. Vi begynner med det lagdelte leksikonet i 2.2, før vi i 2.3 går videre til hypotesen til Hay og Plag (2004). Til slutt blir valgrestriksjoner diskutert i 2.4.

2.2 Lagdeling av leksikonet

Innenfor teorien om leksikalsk fonologi (*Lexical Phonology*) var ideen om et lagdelt leksikon og samspill mellom lagdeling og applisering av fonologiske regler sentral (se f.eks. Kiparsky 1982, 1984, 1985; Rubach 1985; Mohanan 1986; Katamba 1993; Booij 1994). Teorien sa bl.a. noe om hvilke typer suffikskombinasjoner som var mulige i språk, og hvilke som ikke var det. Morfologien ble fordelt på bestemte lag i leksikonet, og denne lagdelingen var for det meste styrt av appliseringen av fonologiske regler. I lagene ble fonologiske regler applisert etter visse prinsipper; de fonologiske reglene ble i størst grad applisert over grensen mellom grunnord (stamme) og bøyningsendelser og i noen grad over grensen mellom grunnord og avledningssuffikser (avhengig av hvilket suffiks det var tale om), men i mye mindre grad over grensen mellom første og andre ledd i sammensetninger.⁷ Der hvor det var slik at samme fonologiske

⁷ I artikkelen blir det som suffikser kobles til, benevnt grunnord. Grunnord kan være av forskjellig art, enkle grunnord (røtter) eller mer komplekse grunnord (avledninger og sammensetninger).

regel ble applisert ulikt mellom grunnord og to avledningssuffikser, ble suffiksene delt på to lag; suffikser som satte i gang fonologiske regler som påvirket grunnordet fonetisk, kom på ett lag, og suffikser som ikke gjorde det, kom på et annet lag. Suffikser som forårsaket lydendringer i grunnordet, ble klassifisert som *Suffiks I*, men suffikser som ikke gjorde det, ble klassifisert som *Suffiks II*. Innenfor leksikalsk fonologi ble den innbyrdes rekkefølgen mellom suffiksgruppene slik at *Suffiks I* alltid kom innenfor *Suffiks II* når disse suffiksene stod sammen innenfor et ord. Selve lagdelingen skulle så gjenspeile det.

I norsk virker regelen om flytting av trykk på forskjellige måter avhengig av det aktuelle suffikset. Ved suffigering av visse suffikser flyttes trykket, mens suffigering av andre suffikser ikke har den effekten, jf. (4) (aksentmerket betyr hovedtrykk):

(4a) áktiv → aktivére, dráma → dramátisk (flytting av trykk)

(4b) útsette → útsettelse, féber → féberaktig (trykket flyttes ikke)

Her ser vi at ved suffigeringen i (4a) flyttes trykket pga. suffiksene *-ere* og *-isk*, men trykket flyttes ikke ved suffigeringen av suffiksene *-else* og *-aktig* i (4b). Disse suffiksene ble da plassert på forskjellige lag i leksikonet, og på det ene laget virket trykkregelen, men ikke på det andre laget. I tilfeller hvor restriksjoner tillot det, skulle suffiks som *-ere* og *-isk* alltid komme innenfor *-else* og *-aktig* hvis de stod sammen i et ord. Denne inndelingen i grupper av suffikser avhengig av applisering av fonologiske regler gikk brukbart opp i flere språk (se f.eks. Katamba 1993 for engelsk, Indridason 1994 for islandsk og Kristoffersen 2000 for norsk). Det som var uklart innenfor denne teorien, var hvordan den innbyrdes rekkefølgen av suffikser av samme type ble bestemt (jf. Fabb 1988). Lagdelingen forutså kun rekkefølgen av suffikser hvis de var på to ulike lag, men ingenting ble sagt om rekkefølgen av suffikser innenfor samme lag. Innen det lagdelte leksikonet var den innbyrdes rekkefølgen i orden i (5a–c), men ikke i (5d):

(5a) Suffiks I + Suffiks II

(5b) Suffiks I + Suffiks I,

(5c) Suffiks II + Suffiks II

(5d) *Suffiks II + Suffiks I

Teorien tilsa som sagt at rekkefølgen i (5d). ikke ville forekomme i språk. Etter hvert ble det reist en del kritikk mot denne lagdelingsideen, jf. for eksempel Gussmann (1988). Gussmann var imot lagdeling av leksikonet fordi den ordningen ikke forutså kombinasjonen av suffikser på riktig måte; det fantes eksempler i engelsk hvor Suffiks II stod innenfor Suffiks I, jf. (6), (se f.eks. Katamba 1993, 148):

(6a) read-abil (SII) -ity (SI)

(6b) depend-abil (SII) -ity (SI)

I engelsk påvirker *-ity* trykkmønsteret til grunnordet, mens *-abil* ikke gjør det. Suffikset *-ity* er av typen SI og burde derfor stå innenfor *-abil*, som er av typen SII. Flere, som Aronoff og Furhop (2002, 454) og Hay og Plag (2004, 569), støttet denne kritikken og etter hvert kom det fram teorier innenfor fonologien om forholdet mellom fonologi og morfologi som ble ledende (jf. *optimalitetsteorien*, se f.eks. Archangeli og Langendoen 1997).⁸

2.3 Tydelighetshypotesen

Hay og Plag (2004) la fram en hypotese for å forklare hvorfor noen suffikskombinasjoner var tillatt og andre ikke (dette gjaldt for så vidt også rekkefølgen av prefikser). Hypotesen bygger på et bestemt hierarki ved suffikskombinasjoner (*complexity hierarchy*). Den går ut på at suffikser som er lette å skille fra grunnordet (*more separable*) blir plassert utenfor suffikser som er vanskeligere å skille fra grunnordet (*less separable*), jf. Hay og Plag (2004, 571): «The general claim is that affixes can be approximately ordered along a hierarchy of processing complexity, with more separable affixes at one end, and less separable affixes at the other end.» I utgangspunktet er det vanskelig å vurdere slike trekk med mindre det er godt definert hva det innebærer at et suffiks er vanskeligere å skille fra grunnordet enn et annet suffiks. Man kan likevel finne noen eksempler fra norsk avledningss morfologi som støtter hypotesen. Det finnes en del grammatikaliserte avledningssuffikser i norsk (se f.eks. Iversen 1973, 162–164), dvs. suffikser som opphavlig stammer fra selvstendige ord i urnordisk, men har utviklet seg til suffikser over en lang periode (om selve grammatikaliseringssprosessen, se f.eks. Hopper og Traugott 2003). I lys av at disse suffiksene stammer fra selvstendige ord, ville det ikke være urimelig å si at de fortsatt hadde i seg ordlige egenskaper som gjorde det lettere å skille dem fra grunnord enn mange andre suffikser som ikke har vært igjennom grammatikaliseringssprosessen, og at de kunne da plasseres utenfor de suffiksene som var vanskeligere å skille fra grunnordet. Hvis vi ser på plasseringen av de grammatikaliserte suffiksene *-dom* og *-lig*, ser det ut som de kan forekomme utenfor et annet suffiks, jf. (7):

⁸ Flere ting enn bare det lagdelte leksikonet ble kritisert, bl.a. bruken av «the loop» for å forklare applisering av fonologiske regler i andre lag enn de åpenbart hørte hjemme i. Dette gjaldt spesielt applisering av fonologiske regler over skillet mellom første og andre ledd i sammensetninger, men få fonologiske regler ble applisert i det laget (se for eksempel Mohanan 1986, 51).

(7a) hell-ig-dom, nor-sk-dom

(7b) nøy-som-lig, feil-bar-lig

Eksemplene i (7) ser derfor ut til å være forenelige med hypotesen til Hay og Plag (2004), men her kunne man likevel argumentere for at både *-som* og *-bar* er like lette å skille fra grunnordet som *-lig*.

2.4 Valgrestriksjoner styrer suffikskombinasjoner

Når to suffikser kan stå sammen i et ord, er suffiksenes valgrestriksjoner ikke brutt (se f.eks. Fabb 1988; Aronoff og Fuhrhop 2002). Valgrestriksjonene kan forklare hvorfor vi finner noen suffikskombinasjoner, men ikke andre. Aronoff og Fuhrhop (2002, 451) definerer valgrestriksjoner på følgende vis: «Within most views of morphology, the attachment of a particular affix to a particular base is sensitive to syntactic, semantic, morphological, and phonological information in the base, usually called selectional restrictions.» Fabb (1988) undersøkte et stort utvalg avledningssuffikser i engelsk og mulige kombinasjoner ved hjelp av valgrestriksjoner, og han fant at det var mulig å gjøre greie for disse kombinasjonene uten å ty til lagdeling av leksikonet. Dette gjaldt spesielt kombinasjoner av typen Suffiks I + Suffiks I og Suffiks II + Suffiks II, jf. (5), kombinasjoner som det ikke ble gjort ordentlig rede for innenfor leksikalsk fonologi. Fabb støttet på den måten Gussmann sin kritikk av lagdelingen og mer allment av leksikalsk fonologi (se Fabb 1988, 527).

En avledning som *italien-sk(adj.)-aktig* (adj.) er dokumentert i Aviskorpuset, og den er mulig å lage fordi *-aktig* kan kobles til adjektiver og suffikset *-sk* lager adjektiver. Suffikset *-aktig* er ikke sensitivt for grunnordets struktur, dvs. det kan kobles til et allerede suffigert grunnord. Det går derimot ikke an å bytte om på rekkefølgen av suffiksene, jf. **italien-aktig-sk*. Dette er fordi suffikset *-sk* ikke kan kobles til grunnord som allerede er suffigert. Suffikset *-sk* er oftest brukt med grunnord som betegner nasjonaliteter eller egennavn, og disse kan ha flere stavelser (se Leira 1992, 176), jf. *skot-sk*, *fransk*, *willoch-sk* og *brundtland-sk*. Suffikset er derfor ikke sensitivt for antall stavelser i grunnordet, men for den morfologiske strukturen til grunnordet, dvs. om grunnordet er suffigert eller ei. Av samme type som *-sk* er suffikser som *-as*, *-sel* og *-som*, jf. *kjekk-as*, *redsel* og *langsom*, dvs. de kan ikke kobles til allerede suffigerte grunnord. Men selv om suffikser ikke kan kobles til allerede suffigerte grunnord, kan de delta i videre ord-danning med å få lagt til seg et annet suffiks, jf. *virk-som-het*. En valgrestriksjon til er at noen suffikser bare kan kobles til grunnord av en bestemt ordklasse, jf. eksempelet *-inne* ovenfor, som bare kobles til substantiver. Denne restriksjonen, som fikk navnet «The Unitary Base Hypothesis», ble først framsatt av Aronoff (1976). Enger (2008) fant

ut at denne hypotesen var litt for streng for norsk avledning, idet flere avlednings-suffikser faktisk kunne stå med grunnord av flere ordklasser, t.o.m. både verb og substantiver, som egentlig skulle være de sterkeste moteksemplene mot hypotesen, jf. eksemplene *sogn(subst.)-ing*, *jogg(v.)-ing*, *tosk(subst.)-ete*, *grin(v.)-ete*, *løgn(subst.)-er* og *bak(v.)-er*.⁹

De restriksjonene som er nevnt her, legger betydelige føringer på hva som finnes av suffikskombinasjoner i norsk, og det skal vi finne nærmere ut av i de neste avsnittene.

3 Suffikskombinasjoner med adjektivsuffiks på første plass

3.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres det funn fra en undersøkelse av suffikskombinasjoner med åtte adjektivsuffikser koblet sammen med ni suffikser som kan stå med adjektiver. Valget av suffiksene baserer seg på Askedal (2016), som inneholder en dekkende oversikt over suffikser i norsk. Med disse suffiksene er det mulig å lage 72 suffikskombinasjoner, men bare en liten del av disse kombinasjonene er det belegg for i Aviskorpuset.

I 3.2 blir det gitt oversikt over suffiksene i undersøkelsen, i 3.3 vises det til dokumenterte suffikskombinasjoner, og 3.4 er et sammendrag.

3.2 Suffiksene i undersøkelsen

I tabell 1 er suffiksene i undersøkelsen presentert. De er delt opp i A-delen, som huser adjektivsuffiksene (dvs. suffikser som lager adjektiver), mens B-delen huser suffikser som kan kobles til grunnord som er adjektiver.

I undersøkelsen ble suffiksene i A koblet sammen med suffiksene i B (AB). For å finne belegg for mulige suffikskombinasjoner ble Aviskorpuset (bokmål) tatt i bruk. Korpuset er et søkbart korpus med rundt 2 milliarder ordformer hvor man også kan få fram konteksten som ordene er brukt i.

I (8a–b) vises noen kombinasjoner av suffikser som jeg lette etter i korpuset:

(8a) et-itet, et-aktig, et(e)-som, et-ing, et(e)-sel, et(e)-dom, som-itet, som-aktig, som-ing

(8b) sk-itet, sk-aktig, sk-som, sk-ing, bar-aktig, bar-som, bar-dom, bar-as

⁹ Dette kommer av at i det daværende generative systemet ble substantiv og verb sett på som de største motsetningene blant ordklassene.

Alle kombinasjonene i (8) er potensielle kombinasjoner, dvs. det er ikke noen formelle hindringer i selve kombinasjonen som utelukker disse.

A. Suffikser som lager adjektiver	B. Suffikser som kan kobles til adjektiver
-lig (<i>moderlig, pavelig</i>)	-lig (<i>snarlig, mettlig, blålig</i>) > adj.
-ig (<i>blodig, skyldig</i>)	-het (<i>søvnløshet, svimmelhet</i>) > subst.
-ete (<i>fillete, masete</i>)	-itet (<i>genialitet, nervøsitet, intensitet</i>) > subst.
-som (<i>grusom, langsom, nøysom</i>)	-aktig (<i>brunaktig, løsaktig</i>) > adj.
-aktig (<i>gulaktig, blåaktig</i>)	-som (<i>langsom</i>) > adj.
-messig (<i>bagatellmessig, tidsmessig</i>)	-ing (<i>raring, riking, stygging</i>) > subst.
-sk (<i>kabulsk, reagansk, brundtlandsk</i>)	-sel (<i>trenghet, blyghet, redsel</i>) > subst.
-bar (<i>dyrkbart, salgbar</i>)	-dom (<i>rikdom, fattigdom, sykdom</i>) > subst.
	-as (<i>tjukkas, frekkas</i>) > subst.

Tabell 1. Adjektivsuffikser som kan stå på første plass (A), og suffikser som kan stå på andre plass (B) i en mulig suffikskombinasjon

3.3 Dokumenterte kombinasjoner

Resultatene av funnene i Aviskorpuset er presentert i to tabeller. Tabell 2 viser mulige kombinasjoner med adjektivsuffiksene *-aktig*, *-as*, *-dom*, *-het* og *-ing*. Tabell 3 viser kombinasjonene av adjektivsuffiksene og *-itet*, *-lig*, *-sel* og *-som*. Begge steder er dokumenterte belegg merket med **feit skrift**.

Følgende eksempler på suffikskombinasjoner ble funnet i korpuset (i noen tilfeller var eksemplene mange flere enn vist her, men i noen tilfeller ble det bare funnet noen få eksempler):

(9a) *-aktighet*: **nøyaktighet**, delaktighet, løgnaktighet, feilaktighet, skurkaktighet, bløtaktighet, gressaktighet, krampaktighet, drømmeaktighet, molboaktighet¹⁰

(9b) *-barhet*: sårbarhet, fruktbarhet, sporbarhet, lesbarhet, valgbarhet, etterprøvbart, ærbarhet, holdbarhet, salgbarhet, brukbarhet, dansbarhet, målbarhet, trettbarhet, sangbarhet¹¹

¹⁰ I korpuset er det flere slike, jf. *livaktighet*, *løsaktighet*, *narraktighet* (som kan da ha forledd, jf. *aprilsnarraktighet*), *guttaktighet*, *småaktighet*, *krampaktighet*, *pinaktighet*, *pøbelaktighet*, *sladderaktighet*, *alveaktighet*, *glassaktighet*, *gnieraktighet*, *hundektighet*, *offeraktighet*, *ordaktighet*, *romanaktighet*, *råskinnaktighet*, *skapaktighet*, *svinaktighet*, *tyvaktighet*.

¹¹ Andre eksempler i korpuset er bl.a. *dokumenterbarhet*, *gjennkjennbarhet*, *kostbarhet*, *flyttbarhet*, *fornybarhet*, *styrbarhet*, *lesbarhet*, *vaskbarhet*, *integrerbarhet*, *kjørbarhet*, *hørbarhet*, *stridbarhet*, *synbarhet*, *belastbarhet*, *filmbarhet*, *gjørbarhet*, *jaktbarhet*, *siterbarhet*, *spillbarhet*, *trøttbarhet*.

- (9c) *-ethet*: skikkethet, lukkethet, skallethet, klossethet, klønethet, snobbethet, krenkethet, splittethet, dannethet, frossethet¹²
- (9d) *-igaktig*: eneveldigaktig
- (9e) *-igdom*: fattigdom, helligdom, hurtigdom
- (9f) *-ighet*: samvittighet, ledighet, myndighet, rettferdighet, verdighet, rådighet, grådighet, varighet, frivillighet, forsiktighet, nødvendighet, elendighet, rettighet, hissighet, fuktighet¹³

S1+S2	<i>-aktig</i>	<i>-as</i>	<i>-dom</i>	<i>-het</i>	<i>-ing</i>
<i>-aktig</i>	*****	aktigas	aktigdom	aktighet	aktiging
<i>-bar</i>	baraktig	baras	bardom	barhet	baring
<i>-ete</i>	et(e)aktig	et(e)as	etedom	et(e)het	et(e)ing
<i>-ig</i>	igaktig	igas	igdom	ighet	iging
<i>-lig</i>	ligaktig	ligas	ligdom	lighet	liging
<i>-messig</i>	messigaktig	messigas	messigdom	messighet	messiging
<i>-sk</i>	skaktig	skas	skdom	skhet	sking
<i>-som</i>	somaktig	somas	somdom	somhet	soming

Tabell 2. Mulige kombinasjoner med adjektivsuffiksene *-aktig*, *-as*, *-dom*, *-het* og *-ing* på andre plass

S1+S2	<i>itet</i>	<i>lig</i>	<i>sel</i>	<i>som</i>
<i>aktig</i>	aktigitet	aktiglig	aktigsel	aktigsom
<i>bar</i>	baritet	barlig	barsel	barsom
<i>ete</i>	et(e)itet	etelig	etesel	etesom
<i>ig</i>	igitet	iglig	igsel	igsom
<i>lig</i>	ligitet	*****	ligsel	ligsom
<i>messig</i>	messigitet	messiglig	messigsel	messigsom
<i>sk</i>	skitet	sklig	sksel	sksom
<i>som</i>	somitet	somlig ¹⁴	somsel	*****

Tabell 3. Mulige kombinasjoner med adjektivsuffiksene *-itet*, *-lig*, *-sel* og *-som* på andre plass

¹² Andre eksempler er bl.a. *frynsethet*, *guttethet*, *hårethet*, *klissethet*, *klossethet*, *mettethet*, *rettethet*, *snuskethet*, *toskethet*, *tøvethet*.

¹³ Her er det mange flere eksempler, bl.a. *avhengighet*, *viktighet*, *heftighet*, *dristighet*, *spissfindighet*, *stridighet*, *overvektighet*, *spenstighet*, *frodighet*, *stedighet*.

¹⁴ Bare ett ord her: *nøysomlig*.

- (9g) *-lighet*: kjærlighet, punktlighet, ansvarlighet, synlighet, folkelighet, vennlighet, personlighet¹⁵
- (9h) *-messighet*: lovmessighet, forholdsmessighet, regelmessighet, hensiktsmessighet, planmessighet, grunnlovsmessighet, tidsmessighet, formålmessighet
- (9i) *-skaktig*: italienskaktig, franskaktig, norskaktig, skotskaktig, spanskaktig, svenskaktig
- (9j) *-skdom*: norskdom¹⁶
- (9k) *-skhet*: norskhet, danskhet, glupskhet, glemskhet, innbilskhet, italienskhet, bergenskhet, hyklerskhet, trønderskhet
- (9l) *-sking*: storutrensking (rense), avnorsking, forfalsking (false)
- (9m) *-somhet*: lønnsomhet, virksomhet, mistenksomhet, oppfinnsomhet, følsomhet, oppmerksomhet, langsomhet, voldsomhet, vaksomhet¹⁷

I tabell 3 er det to dokumenterte suffikskombinasjoner, og eksemplene er få, nemlig:

- (10a) *-barlig*: feilbarlig, usårbarlig
- (10b) *-somlig*: sparsomlig, nøysomlig¹⁸

Av mulige 72 kombinasjoner med adjektivsuffikser og suffikser som kan kobles til grunnord som er adjektiver, finnes det dokumenterte belegg på 15 kombinasjoner. Det utgjør 20,8 % av de mulige kombinasjonene. Dette betyr at rundt 80 % av kombinasjonene med adjektivsuffiks på første plass ikke er brukt i norsk hvis vi går ut ifra at Aviskorpuset er nokså dekkende for norsk bokmål. I noen tilfeller finnes det mange eksempler på en spesifikk kombinasjon mens det i andre tilfeller er mange færre eksempler. Og noen av disse kombinasjonene finnes det svært få eksempler på. Kom-

¹⁵ Svært mange eksempler i korpuset, her er noen flere: *saklighet, heslighet, edruelighet, faglighet, farlighet, sportslighet, alvorlighet, smålighet, vilkårlighet, vesentlighet, vennskapelighet, kjedsommelighet, arvelighet, skrøpelighet*.

¹⁶ Faktisk bare dette ene eksempelet på *-skdom*.

¹⁷ Svært mange eksempler med denne kombinasjonen: *kjedsomhet, aktsomhet, nennsomhet, arbeidsomhet, pratsomhet, skjønnsomhet, sparsomhet, fryktsomhet, nøysomhet, glemsomhet, tålsomhet*.

¹⁸ Det fins flere eksempler med *-som* som blir til *-somme* i kombinasjonen, jf. *møysommelig, kjedsommelig, langsommelig* og *sparsommelig*, en slags forlenging av suffikset. Slik forlenging får man også i kombinasjonen *-domlig*, hvor *-dom* blir til *-domme*; jf. *eiendommelig, guddommelig* (*guddomlig* finnes) og *ungdommelig*. Idet kombinasjonen blir kløyvd av fugelyd, kan man ikke tolke disse eksemplene som vanlige suffikskombinasjoner.

binasjonene *-sømlig*, *-skdom* og *-igaktig* har bare ett eksempel hver, *-barlig* har to eksempler, mens *-sking* har tre. Andre kombinasjoner har mange flere eksempler, jf. (9). Det at man finner mange eksempler på en spesifikk kombinasjon, tyder på at begge avledningssuffiksene i kombinasjonen er produktive, jf. *-aktig* og *-het*, *-bar* og *-het* og *-ig* og *-het* (se f.eks. Bauer 2001; Haspelmath 2002; om produktivitet).

3.4 Sammendrag

Av de 72 kombinasjonene som ble undersøkt, ble det funnet belegg for 15, nemlig *-aktighet*, *-barhet*, *-ethet*, *-igaktig*, *-igdom*, *-ighet*, *-lighet*, *-messighet*, *-skaktig*, *-skdom*, *-skhet*, *-sking*, *-somhet*, *-barlig* og *-sømlig*. Ved første øyekast kunne man si at orddanning med adjektivsuffiks på første plass burde være mer produktivt i norsk, men spørsmålet er om det er et rimelig krav å stille (se nærmere i 4.6). De fleste kombinasjonene med adjektivsuffiks på første plass hadde *-het* på andre plass, men eksempler med *-dom*, *-aktig*, *-ing* og *-lig* fantes i mye mindre omfang. I neste kapittel ser vi på mulige årsaker til begrenset utnyttelse av orddanningen.

4 Mer om restriksjoner og få kombinasjoner i norsk

4.1 Innledning

Det er hovedsakelig tre formelle restriksjoner som ser ut til å styre forekomstene av suffikskombinasjoner i norsk med adjektivsuffikser på første plass:

- (11a) suffikser som ikke kan kobles til suffigerte grunnord
- (11b) suffikser som ikke kan få lagt til seg et annet suffiks
- (11c) innbyrdes rekkefølge av suffikser som vanskelig kan endres

Suffiks som ikke åpner for videre suffigering, kan likevel delta i såkalt kløyvd suffigering, hvor det legges til fuge før videre suffigering (se 4.5).

Kapittelet er organisert slik at 4.2 handler om suffikser som ikke kan kobles til suffigerte grunnord, 4.3 om det finnes suffikser som ikke åpner for videre suffigering, 4.4 om mulighetene for å endre rekkefølgen av suffikser, 4.5 om kløyvd suffigering og til slutt 4.6 om mulige årsaker til at man ikke har flere kombinasjoner med adjektivsuffiks på første plass.

4.2 Suffikser som ikke kan kobles til suffigerte grunnord

I undersøkelsen i 3 var det flere suffikser som ikke kunne kobles til allerede suffigerte grunnord. Dette er suffiksene *-as*, *-itet*, *-sel* og *-som*. Andre suffikser som *-aktig*, *-dom*,

-het, *-ing* og *-lig* kan alle kobles til allerede suffigerte grunnord, jf. eksempler som *svenskaktig*, *fattigdom*, *fruktbarhet*, *forfalsking* og *feilbarlig*. Det er likevel få eksempler på de to sistnevnte, altså *sk-ing* og *bar-lig*. Denne restriksjonen er knyttet til den morfologiske strukturen av grunnordet og ikke til antall stavelser i grunnordet. Suffikser som har den restriksjonen, er sensitive til om grunnordet er sammensatt av rot + suffiks, og hvis det er slik, kan de ikke stå i denne strukturen. Dette kan man se i eksempler med *-som*, jf. **aktigsom*, **barsom*, **etesom*, **igsom*, **ligsom*, **messigsom* og **skksom*. Suffikset kan derimot kobles til mer komplekse grunnord med flere stavelser, men som ikke har strukturen rot + suffiks, jf. *mistenksom* og *oppmerksom*.

4.3 Forekommer det lukkende suffikser i undersøkelsen?

Suffiks som ikke kan få lagt til seg andre suffiks, kalles lukkende suffiks (*closing suffix*), og de finnes i norsk, jf. suffikset *-nad*. Undersøkelsen avdekker ikke lukkende suffiks blant adjektivsuffiksene på første plass. Alle de suffiksene åpner for videre suffigering med i hvert fall ett annet suffiks, dvs. *-aktig*, *-bar*, *-ete*, *-ig*, *-lig*, *-messig*, *-sk* og *-som*, jf. eksempler som *delaktighet*, *lesbarhet*, *lukket*, *eneveldigaktig*, *helligdom*, *punktlighet*, *lovmessighet*, *spanskaktig* og *følsomhet*. I de fleste tilfellene er det *-het* som er på andre plass i kombinasjonen.

4.4 Innbyrdes rekkefølge av suffikser kan vanskelig endres

En av årsakene til at man ikke finner flere suffikskombinasjoner, er uten tvil den at rekkefølgen av suffikser i en suffikskombinasjon vanskelig kan endres. For at det skal være mulig, må flere ting falle på plass. For det første kan ikke et suffiks i kombinasjonen være sensitiv for den morfologiske strukturen til grunnordet, dvs. hvordan grunnordet er strukturert. Dette betyr at begge suffiksene i kombinasjonen må kunne stå på andre plass i kombinasjonen. For det andre må ordklasserestriksjonene tilfredsstillende, dvs. at suffiks på første plass som kobles til substantiv, også må kunne kobles til substantiv etter flytting til andre plass. Til slutt må suffikset som er på andre plass i kombinasjonen, kunne koble til seg et annet suffiks, dvs. det må ikke være lukket for videre suffigering etter at suffikset er flyttet til første plass.

Det er derfor ikke slik at man kan ta en hvilken som helst avledning med en suffikskombinasjon og endre rekkefølgen innbyrdes for å lage en ny avledning. Dette kan illustreres i avledning som *løgn(subst.)-aktig(adj.)-het(subst.)*. Ved endring på rekkefølgen får vi **løgn(subst.)-het(subst.)-aktig(adj.)*. Det finnes ikke belegg for denne avledningen, og årsaken til det er at suffikset *-het* bare kobles til adjektiver, men ved rokeringen blir suffikset koblet til et substantiv (*løgn*), og det er brudd på valgrestriksjonen for suffikset. Derfor er avledningen ugrammatisk.

Andre rokeringer er mer vriene. Man kan finne kombinasjoner hvor rokering av suffiksene ser ut til å stemme med valgrestriksjonene, men likevel finner man ikke belegg for kombinasjonen. Dette ser vi f.eks. i rokering av kombinasjonen *-lighet*. Som tidligere nevnt kan *-het* bare kobles til adjektivsuffiks og kan derfor være på andre plass i kombinasjonen. Suffikset kan også stå på første plass, og det viser eksempler som *storhet*. Suffikset *-lig* kan kobles til grunnord som er adjektiv, jf. *smålig*, men det viser seg at suffikset også kan kobles til substantiver, jf. *punktlig* og *folkelig*. Spørsmålet er da om *-lig* kan kobles til grunnord som er strukturert av rot + suffiks. Det ser ut som suffikset har noen restriksjoner mot dette. I undersøkelsen finner man bare tre belegg, nemlig *nøysomlig*, *feilbarlig* og *usårbarlig*. Kombinasjonen *-lighet* i *kjær(adj.)-lig(adj.)-het(subst.)* kunne tenkes å rokeres idet vi finner både *kjærlig* og *kjærhet* i norsk. Hva skjer ved rokeringen? *Kjærlighet* blir til *kjær(adj.)-het(subst.)-lig(adj.)*. Suffikset *-lig* kan stå med grunnord som både er adjektiver og substantiver. Det skal da formelt sett ikke være noe i veien med *kjærhetlig*, men den avledningen finner man hverken i korpus eller andre steder. Vi finner derimot avledninger som *helhetlig* og *frihetlig*, så selve kombinasjonen er belagt selv om det ikke er mange eksempler på den.

4.5 Kløyvd suffigering

Ett av funnene i 3 er at noen suffikser, som *-messig*, kan kobles til fuge, jf. *håndverk-s-messig*, hvor fugen er *s*. Suffikset kan derfor delta i såkalt *kløyvd suffigering*, dvs. med følgende struktur:

(12) grunnord + suffiks + fuge + suffiks (*messig*)

Eksempler på kløyvd suffigering med *-messig* er *forvaltning-s-messig*, *forretning-s-messig* og *kostnad-s-messig*. I stedet for suffikskombinasjoner som *-ningmessig*, *-ingmessig* og *-nadmessig* er kombinasjonen kløyvd av en fuge (*s*), og deretter kan suffigeringen fortsette. Andre suffikser i undersøkelsen som kan delta i kløyvd suffigering, er *-aktig*, jf. *dugnad-s-aktig*, *forretning-s-aktig*, *spøkelse-s-aktig*, *trolldom-s-aktig* og *begivenhet-s-aktig*, og *-lig*, men der fant jeg bare ett eksempel, nemlig *ungdom-s-lig*. Undersøkelser av kombinasjonene *s-as*, *s-dom*, *s-itet*, *s-sel*, *s-het*, *s-ing* og *s-som* ga derimot ikke noen treff.

4.6 Hvorfor få kombinasjoner?

I kapittel 3 kom det fram at av 72 mulige suffikskombinasjoner med adjektivsuffikser på første plass var 15 belagt i korpuset, dvs. 20,8 % av totalen.¹⁹ Relativt få belegg vekker spørsmålet om hvorfor man ikke finner flere. Det er særlig to årsaker til at det

¹⁹ I en lignende undersøkelse for islandsk var tilsvarende prosenttall 16 % (jf. Indridason 2021).

ikke dannes flere kombinasjoner. For det første er det restriksjoner på enkelte suffikser, noe som kan redusere antall mulige suffikskombinasjoner og rokeringer, og det har vi sett flere eksempler på. Norsk ser ut til å «kompensere» noe for dette med kløyvd suffigering, og dette ser ut til å gjelde for nordiske språk generelt. For det andre er det slik at språk er forskjellige når det kommer til bruk av suffikskombinasjoner. Norsk og nordiske språk ellers ser ut til å ikke benytte seg i særlig grad av slike kombinasjoner ved orddanning mens andre og litt fjernere språk som bulgarsk og serbisk lettere kan bruke opp til fem suffiks i en avledning (jf. Körtvélyessy, Bagasheva og Štekauer 2020). Nordiske språk ser ut til å ty mer til sammensetninger og syntaktiske strukturer for å uttrykke det som i andre språk blir uttrykt med suffikskombinasjoner. Språk som islandsk med rik morfologi bruker for eksempel mer bøyning istedenfor avledning for å uttrykke kategorier som ellers er uttrykt med avledning i andre språk (se Indridason 2020).

5 Sammendrag

I denne artikkelen er en undersøkelse av suffikskombinasjoner med adjektivsuffikser på første plass presentert med det som mål å finne ut hvor vanlige suffikskombinasjoner er i denne typen avledning. Kombinasjonene ble dokumentert ved hjelp av søk i korpus. Som det framkommer i artikkelen, utnyttet drøyt 20 % av de mulige suffikskombinasjonene med adjektivsuffikser på første plass. Dette betyr at rundt 80 % av avledningskombinasjonene ikke er utnyttet i norsk. Undersøkelsen avslører flere årsaker til at det ikke finnes belegg for alle mulige kombinasjoner. En del suffikser kan ikke suffigeres til allerede suffigerte grunnord, dvs. de kan ikke delta i suffiks + suffikskombinasjoner selv om de ellers kan suffigeres til grunnord som har flere stavelser. Dette viser at valgrestriksjonene til disse suffiksene innebærer en hindring som har med en bestemt morfologisk struktur å gjøre. Undersøkelsen avdekket derimot ikke lukkende suffikser, for alle adjektivsuffiksene på første plass kunne få lagt til seg et annet suffiks, mest *-het*. Det viser seg temmelig vanskelig å endre på rekkefølgen av suffikser i en kombinasjon for å lage nye kombinasjoner og nye avledninger. For at det skal kunne skje, må suffiksenes valgrestriksjoner passe også etter rokeringen. For å kompensere for mangel på suffikskombinasjoner er det mulig i norsk og flere andre nordiske språk å bruke kløyvd suffigering, som går ut på å legge inn fugeelement mellom suffiksene på første og andre plass. Suffiksene på første plass kan få tillegg av en fuge som åpner for videre orddanning.

Referanser

- Archangeli, Diana og D. Terence Langendoen (red.). 1997. *Optimality theory. An overview*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Aronoff, Mark. 1976. *Word formation in generative grammar*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.
- Aronoff, Mark og Nanna Fuhrhop. 2002. «Restricting suffix combinations in German and English: Closing suffixes and the monosuffix constraint». *Natural Language and Linguistic Theory* 20 (3): 451–490.
<https://www.jstor.org/stable/4048054>
- Askedal, John Ole. 2016. «141. Norwegian». I *Word-formation – An international handbook of the languages of Europe*, redigert av Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen og Franz Rainer, 2525–2554. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Aviskorpus (bokmål)*. Tilgjengelig fra
<https://clarino.uib.no/korpuskel/page>
- Booij, Geert. 1994. «Lexical phonology: a review». *Lingua e Stile* 19: 525–55.
- Bauer, Laurie. 2001. *Morphological productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enger, Hans-Olav. 2008. «Unitary Base Hypothesis og norsk avledningsmorfologi». *Maal og Minne* 2008 (2):189–212.
- Fabb, Nigel. 1988. «English suffixation is constrained only by selectional restrictions». *Natural Language and Linguistic Theory* 6 (4): 527–539.
- Gussmann, Edmund. 1988. Anmeldelse av 'The theory of lexical phonology' av K. P. Mohanan (1986).
- Haspelmath, Martin. 2002. *Understanding morphology*. London: Arnold.
- Hay, Jennifer og Ingo Plag. 2004. «What constrains possible suffix combinations? On the interaction of grammatical and processing restrictions in derivational morphology». *Natural Language and Linguistic Theory* 22: 565–596.
- Hopper, Paul J. og Elizabeth Traugott. 2003. *Grammaticalization*. 2.utg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Indridason, Thorsteinn G. 1994. *Regluvirkni í orðasafni og utan þess. Um lexíkalska hljóðkerfisfræði íslensku*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Indridason, Thorsteinn G. 2020. «Derivational networks in Icelandic». I *Derivational Networks Across Languages*, redigert av Livia Körtvélyessy, Alexandra Bagasheva og Pavol Štekauer, 179–189. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Indridason, Thorsteinn G. 2021. «Af hverju góðlátlegur en ekki *góðleglátur? Um leyfilegar og óleyfilegar viðskeytaraðir í íslensku». *Orð og tunga* 23: 69–111.

- Iversen, Ragnvald. 1973. *Norrøn grammatikk*. 7. utg. Oslo: Aschehoug.
- Katamba, Francis. 1993. *Morphology*. London: The McMillan Press.
- Kiparsky, Paul. 1982. «From cyclic phonology to lexical phonology». I *The Structure of Phonological Representations I*, redigert av Harry van der Hulst og Norval Smith, 131–175. Dordrecht: Foris.
- Kiparsky, Paul. 1984. «On the lexical phonology of Icelandic». I *Nordic Prosody III*, redigert av Claes Christian Elert, Trine Johanson og Eva Stringert, 135–165. Umeå: University of Umeå.
- Kiparsky, Paul. 1985. «Some consequences of lexical phonology». *Phonology* 2 (1): 85–139.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0952675700000397>
- Kristoffersen, Gjert. 2000. *The phonology of Norwegian*. Oxford: Oxford University Press.
- Körtvélyessy, Livia, Alexandra Bagasheva og Pavol Štekauer. 2020. *Derivational networks across languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Leira, Vigleik. 1992. *Ordlaging og ordelement i norsk*. Oslo: Samlaget.
- Manova, Stela og Mark Aronoff. 2010. «Modeling affix order». *Morphology* 20: 109–131.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11525-010-9153-6>
- Mohanan, K. P. 1986. *The theory of lexical phonology*. Studies in Natural Language & Linguistic Theory. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- Rubach, Jerzy. 1985. *Cyclic and lexical phonology*. Dordrecht: Foris.

Abstract

The article discusses suffix combinations in Norwegian with adjective suffixes in first place, how common the combinations are, and features that decide which combinations are possible and which are not. Examples with combinations of eight adjective suffixes and nine suffixes that can be connected to adjective suffixes were documented using the *Norwegian Newspaper Corpus*. In the study, 15 out of 72 possible combinations were documented. In the article, possible reasons for the lack of combinations are discussed. Selectional restrictions play a significant role in explaining this. For instance, some suffixes cannot be connected to base words that are not themselves suffixed, although they can otherwise attach to base words of two syllables. Furthermore, it turns out that it is quite difficult to change the order of suffixes in a combination. These two restrictions significantly reduce the number of possible combinations. In Norwegian, on the other hand, there exists so-called «split suffixation», which partly compensates for the lack of suffix combinations. Split suffixation involves a linking element that is inserted between two suffixes that cannot connect to each other. The linking element then opens up for further suffixation.

Thorsteinn G. Indridason
Universitetet i Bergen
torsteinn.indridason@uib.no